
ОСВІТНІ СИСТЕМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ

УДК 378

УНІВЕРСИТЕТ СВІТОВОГО КЛАСУ: ХАРАКТЕРИСТИКИ, МЕХАНІЗМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ, УМОВИ СТВОРЕННЯ

Аліна Сбруєва

У статті здійснена систематизація поглядів провідних зарубіжних експертів на специфічні функціональні характеристики університету світового класу, сформульовані умови, за яких університет може досягти міжнародного статусу, визначені перспективи створення університету світового класу в Україні.

Актуальність дослідження. Розвиток глобалізаційних процесів та економіки знань спричинили суттєві зміни структурних та функціональних характеристик систем вищої освіти в абсолютній більшості країн. Найбільш радикальні реформи, спрямовані на підвищення національної та глобальної конкурентоздатності навчальних закладів, відбуваються протягом останнього десятиріччя у країнах так званого Болонського клубу, що поставили собі за мету створити єдиний простір європейської вищої освіти, привабливий у глобальному вимірі своєю найвищою якістю. Все більшої актуальності набуває у цьому контексті розробка стратегій забезпечення якості вищої освіти, стандартів діяльності вишів. Європейська освітньо-політична та академічна спільноти здійснюють значні організаційні та інтелектуальні зусилля для визначення законодавчої бази цього процесу на національному та наднаціональному (субрегіональному та панрегіональному) рівнях, для визначення механізмів управління ним та добору системи індикаторів якості, для підвищення рівня культури якості та креативності діяльності європейських університетів. Щороку Європейська асоціація університетів проводить міжнародні конференції, на яких представники академічних кіл країн Болонського клубу обговорюють нові ідеї та прогресивний досвід забезпечення якісної освітньої пропозиції.

Пошуки оптимальної стратегії забезпечення якості вищої освіти актуалізували проблему визначення певного стандарту конкурентоспроможного у глобальному вимірі університету – університету світового класу.

Рівень розробки проблеми. Найбільш активно дослідження перспектив розвитку вищої освіти здійснюються в країнах, що є лідерами міжнародних рейтингів університетів та розвитку міжнародної вищої освіти, тобто у США, Великій Британії, Німеччині, Франції, Австралії, Японії, Китаї та деяких інших. Розробкою концептуальних засад університету світового класу займається широке коло міжнародно визнаних теоретиків у галузі освітньої політики та педагогіки вищої школи, зокрема Ф. Альтбах, К. Морман, Х. Левін (США), С. Маргінсон (Австралія), Н. Фуруширо (Японія), Дж. Найт (Канада), Р. Дім

(Німеччина), К.Х. Мок (Гонконг), К.Л. Нгок та В.К. Гуо (Китай), М. ван дер Венде (Нідерланди), Дж. Хьюсман, Д. Уотсон (Велика Британія), У. Тайхлер (Німеччина), М. Квієк (Польща), М. Згуровський, С. Кубраков (Україна) та ін. У дослідженнях цих та ряду інших науковців визначені місія та перспективи розвитку вищої освіти в глобалізованому суспільстві знань, показані тенденції до інтернаціоналізації діяльності університетів, до перетворення їх на конкурентоспроможні підприємницькі структури, виявлені позитивні та негативні тенденції в освітній політиці провідних країн світу.

Метою статті є систематизація поглядів зарубіжних дослідників на функціональні характеристики сучасного дослідницького університету, з'ясування існуючих механізмів визначення статусу університету, формулювання умов, за яких університет може досягти статусу університету світового рівня, визначення можливості створення університету світового класу в Україні.

Виклад основного змісту дослідження. Основними чинниками розвитку вищої освіти, що обумовлюють характер модернізаційних процесів у цій сфері, є такі:

- глобалізація різних сфер життя людства. Значущими для розгляду досліджуваної нами проблеми проявами цього процесу є: глобалізація ринку інноваційної наукової продукції, робочої сили, освітніх послуг;
- розвиток економіки знань. За нових умов університет повинен не тільки виробляти нові знання, що традиційно було однією з його провідних місій, а й доводити наукові розробки до стану готового до продажу товару. Університет перетворюється на підприємницьку структуру (підприємницький університет), в якій наукова діяльність стає виробничою діяльністю на замовлення держави або приватного бізнесу;
- інтернаціоналізація політичного, наукового та культурного життя людства. За таких умов виникнення університетів як центрів світової науки і культури стає все більш можливим і бажаним. Такі заклади можуть суттєво підвищити рівень взаєморозуміння між народами, сприяти вирішенню глобальних політичних, екологічних, економічних, гуманітарних проблем та конфліктів;
- масовізація вищої освіти. Суттєве кількісне зростання студентських контингентів протягом останніх десятиліть призвело як до значного збільшення розмірів традиційних вишів (університетів та спеціалізованих інститутів вищої освіти), так і до появи нових освітніх провайдерів. За таких умов відбувається певне зниження якості вищої освіти, зростає дефіцит її ресурсної бази, що стосується як фінансових, так і інтелектуальних ресурсів;
- університетизація систем вищої освіти. Досить поширеною тенденцією структурних трансформацій систем вищої освіти ряду країн стає набуття статусу університету спеціалізованими вищими навчальними закладами, зокрема технічними, сільськогосподарськими, педагогічними тощо. Головним мотивом такої трансформації є підвищення рівня фінансування та привабливості інституції на ринку освітніх послуг. Негативним результатом цього процесу є подальше розмивання межі між закладами університетського та неуніверситетського типу, оскільки ресурсна база університетів нового

покоління часто є недостатньою, особливо для здійснення фундаментальних наукових досліджень.

Схарактеризовані вище глобальні чинники розвитку вищої освіти зумовлюють нагальність суттєвого підвищення її якості як провідного напрямку модернізації діяльності вишів. Протягом останніх тридцяти років шляхом активної співпраці урядів розвинених країн, національних та міжнародних академічних спільнот та організацій роботодавців накопичено значний досвід у розробці та запровадженні стратегій забезпечення якості вищої освіти. До провідних із них належать такі: політична (розробка і застосування законів та підзаконних актів, що визначають діяльність інституцій, відповідальних за визнання якості), адміністративна (моніторинг та контроль якості освіти в рамках таких процедур, як ліцензування, акредитація, атестація вишів, навчальних програм, педагогічного та адміністративного персоналу), професійна (засоби розвитку культури якості вищої освіти), ринкова (національні та міжнародні рейтинги університетів).

Застосування будь-якої з названих стратегій вимагає певного цільового орієнтиру, який можуть брати до уваги освітні політики, експертні інституції, навчальні заклади та споживачі освітніх послуг. Таким орієнтиром став у сучасних умовах університет, діяльність якого досягла загальносвітового визнання, тобто «університет світового класу» (УСК) – (англ. – world-class university). Достатньо повного та точного визначення цього поняття не існує. У численних публікаціях щодо його сутності фахівці формують критерії, згідно з якими навчальний заклад можна віднести до вишів такого класу, прив'язуючи їх, перш за все, до індикаторів, за якими формуються міжнародні рейтинги університетів. Для визначення цієї категорії університетів використовують і інші терміни: глобальна модель університету (Emerging Global Model), дослідницький університет XXI ст. (research university in the 21st century), університет першої ліги (Premier League university), інноваційний університет (innovative university), центр високої якості (center of excellence) тощо.

Найбільша кількість досліджень перспектив розвитку вищої освіти та глобальних орієнтирів досягнень університетів здійснюється у США. Провідний американський фахівець у галузі теорії вищої школи Ф. Альтбах пріоритетними ознаками УСК вважає високу якість наукових досліджень, наявність академічних свобод, стимулювального інтелектуального середовища, внутрішнього академічного самоврядування у вирішенні провідних питань наукового життя університету, адекватних ресурсів та фінансування [1].

Британські експерти у галузі вищої освіти опираються при визначенні цього поняття на документ, прийнятий у 2004 р. урядом Великої Британії, що має промовисту назву «Надати світового виміру освіті світового класу» (Putting the World into World Class Education [13]. У документі зазначено, що для досягнення світового рівня освіта повинна відповідати трьом умовам: «формувати розуміння світу, в якому ми живемо: цінностей та культур різних цивілізацій, можливостей здійснення впливу на глобальну економіку та навколишнє середовище, складовою яких ми є як громадяни глобального суспільства; знати стандарти освіти світового класу, рівнятися на них у своїй

діяльності та відповідати їм; і, нарешті, розвивати глобальне партнерство».

Найбільш докладну характеристику якостей УСК, що побудована на основі аналізу особливостей організаційної побудови та провідних аспектів діяльності кращих американських дослідницьких університетів, дала міжнародна група вчених, за участю К. Морман, В. Ма та Д. Бейкера [12]. Дослідники розробили «глобальну модель університету, що виникає», яка включає такі ознаки університету світового класу XXI століття:

1) *Інтернаціональний характер місії УСК*, тобто її поширення у глобальному вимірі як у сфері освітніх послуг, так і у наукових дослідженнях. Університети застосовують кілька індикаторів виміру рівня інтернаціоналізації своєї діяльності: а) загальна кількість іноземних студентів та їх відсоток відносно загального обсягу студентських контингентів; б) відсоток докторантів серед іноземних студентів; в) рівень розвитку партнерських стосунків із кращими світовими науковими центрами, що укладаються з метою спільних наукових досліджень та збагачення власного інтелектуального капіталу; г) рівень розвитку міжнародної горизонтальної мобільності (короткострокової, в рамках одного академічного циклу) своїх студентів, що здійснюється в рамках академічного партнерства з університетами та дослідними центрами інших країн;

2) *Більша інтенсивність наукових досліджень*. Найбільш привабливими для УСК стають ті галузі науки, що є найбільш поцінованими на глобальному ринку наукової продукції: біохімія, ІКТ, біоінженерія, медицина, нанотехнології. Наукові дослідження, що проводяться командами науковців, доводяться до стану готового до використання ринкового продукту. Модель «великої науки», яку повинен продукувати університетський персонал, поширюється на всі галузі знань, у тому числі на соціальні, політичні та гуманітарні. Університетська наука, зосереджена на виробництві знань як ринкового продукту, втрачає інтерес до традиційного знання, сфокусованого на суспільних цінностях та моральних традиціях, класиці та священних текстах.

Підприємницький характер університетської науки проявляється у створенні нових структурних підрозділів, зокрема таких, як наукові парки, дослідницькі інкубатори, технологічні центри, дочірні підприємства.

Головними критеріями оцінки діяльності персоналу УСК є, по-перше, здатність до залучення грантів, що отримують зовнішнє фінансування, та, по-друге, публікація результатів наукової діяльності в провідних англійськомовних наукових виданнях. Формула «публікуйся, або загинеш» (publish or perish) відображає високу інтенсивність професійної діяльності науковців в УСК.

3) *Набуття академічним персоналом УСК нових ролей*, що відбувається внаслідок переходу від традиційно індивідуального, незалежного характеру продукування ними нових знань фундаментального рівня до участі в міждисциплінарних командах дослідників, розвитку їхнього міжнародного партнерства, роботи на замовлення підприємницьких структур у рамках практично-орієнтованих проектів, спрямованих на вирішення конкретних проблем реального життя.

Професори престижних вишів розвинених країн працюють в умовах

зростаючої конкуренції за постійне робоче місце, на яке претендує все більша кількість молодих вітчизняних Ph.D. та іноземних науковців. Причинами такого явища є, зокрема, перевиробництво докторів філософії та значно більш високий рівень заробітної платні в університетах розвинених країн (особливо англомовних), ніж у решті світу.

Академічний персонал УСК має широке коло професійних обов'язків. Від нього вимагають не тільки наукових досліджень, публікацій у престижних наукових виданнях, але й викладання студентам, що здобувають різні академічні ступені, надання сервісних послуг у рамках контрактних зобов'язань університету перед місцевою та більш широкою громадами. Виконання всіх цих зобов'язань однаковою мірою є неможливим, тому пріоритет віддається, як правило, найбільш винагороджуваній сфері – престижним науковим дослідженням. Значна частина академічного персоналу УСК взагалі не займається викладацькою діяльністю, будучи зайнятою виключно науковою роботою за комерційними контрактами, консультуванням бізнесових структур, дослідницьких організацій та урядових агенцій.

Достатньо складною для вирішення проблемою є збереження в умовах комерціалізації науки академічних свобод і, перш за все, свободи поширення результатів своїх наукових досліджень. Бізнесові структури, що фінансують дослідження, отримують корпоративні права на нові знання і контролюють право на їх поширення та подальше здійснення.

Сукупний ефект названих вище змін у професійних обов'язках академічного персоналу зумовлює зниження рівня його впливу на управління навчальним закладом. І хоча голос професури все ще є вагомим при визначенні напрямів розвитку факультетів, наукових шкіл та університету в цілому, нагальна необхідність залучення коштів у бюджет вишу за рахунок комерційних наукових досліджень суттєво впливає на характер прийняття рішень. У нових умовах академічний персонал все більше відчуває себе не сенсоутворювальною основою традиційно колегіальної культури університетського управління, а лише найманою робочою силою. Разом з тим слід відзначити, що успішний академічний персонал УСК отримує все більше фінансових можливостей для наукових досліджень, більше наукових контактів в усьому світі, більш масштабні та захоплюючі перспективи для розвитку власного інтелектуального капіталу.

4) *Диференціація джерел фінансування УСК.* Оскільки наукова діяльність УСК потребує надзвичайно великих коштів, вони успішно диференціюють джерела формування свого бюджету, залучаючи до нього не тільки державні ресурси, але й кошти бізнесових корпорацій, приватних благодійників, конкурсних грантів, призначених для розвитку інноваційних технологій, прибутки від діяльності власних дочірніх фірм, що доводять до промислового застосування продукцію наукової діяльності УСК. Вартість наукових досліджень є в сучасних умовах настільки великою, що навіть багаті держави не в силах самотійно забезпечити потреби університетської науки світового рівня. Згідно з даними американських дослідників, річний бюджет кожного з майже 30 кращих дослідницьких університетів цієї країни, до складу яких входять медичні центри, дорівнює 1,5 млрд. \$. Велетенські розміри фінансування наукових

досліджень є вагомою запорукою успіху наукових досліджень американських УСК, а отже, їх глобальної репутації та лідерства у найпрестижніших міжнародних рейтингах університетів. Однак такі університети отримують лише 10-20 % бюджету від уряду штату, що значно менше, ніж обсяг коштів від дослідницьких грантів, які здобувають університетські професори (30 – 40 % річного бюджету). Джерелами решти надходжень є приватні донори, прибуткові дочірні підприємства, благодійницькі внески випускників, зростаюча платня за навчання студентів, рекрутування іноземних студентів, платня за навчання для яких є значно більшою, ніж для своїх тощо.

Скорочення державного фінансування вишів не завжди супроводжується розвитком паралельної структури конкурсних грантів, призначених для підтримки молодих талантів. За таких умов навчання в університетах стає більш селективним, оскільки одним із джерел фінансування університетів є у більшості країн платня за навчання. Особливо складно в умовах фінансового дефіциту розвивати фундаментальну науку, оскільки приватні інвестори зацікавлені переважно у прикладних дослідженнях, що мають прямий вихід на ринок [2]. Отже, важливою умовою виживання університету, навіть найбільш престижного УСК, стає вміння диверсифікація джерел фінансування.

5) *Розвиток нового типу партнерства між державою, бізнесом та університетами*, спрямованого на виробництво знання як суспільного блага (на відміну від знання як приватного блага, що виробляється за контрактами з бізнесовими структурами). Сучасний етап розвитку освіти знаменується переходом до нової політики держав у галузі вищої освіти: від прямого фінансування університетів до сприяння розвитку партнерських стосунків між вищою школою та бізнесом. Новий тип стосунків між університетами, бізнесом та державою дослідники назвали «потрійною спіраллю» («triple helix») [6]. Такий тип стосунків є характерним для країн з вільною ринковою економікою, в якій уряди використовують економічні стимули для сприяння розвитку університетсько-бізнесового партнерства з метою розв'язання соціальних проблем, що існують в суспільстві. Навіть у соціалістичному Китаї влада відмовилась від авторитарного контролю закладів вищої освіти, перетворившись зі спонсора університетів на їх помічника у розвитку партнерських стосунків з бізнесом, спонукаючи їх до пошуку джерел фінансування у приватному секторі.

При збереженні державного фінансування університетів перевага віддається результативним стратегіям їх звітності за використанні ресурси та цільовим програмам, що є найбільш важливими для забезпечення власного виживання і конкурентоздатності держави. Прикладами такого роду державного фінансування вишів стало залучення дослідницьких університетів США до федеральних оборонних програм у середині ХХ ст., що дозволило створити їх могутню дослідницьку базу, а також залучення фінським урядом національних університетів до розробки новітніх телекомунікаційних технологій у співпраці з провідними національними компаніями, такими як Nokia. Показово, що витрати на наукові дослідження склали у 2003 р. у Фінляндії 3,5 % від ВВП (порівняно з середнім для ЄС рівнем у 1,9 % та 2,6 % у США). Інтенсифікація наукових досліджень стала для Фінляндії в часи

глибокої економічної кризи початку 90-х рр. XX ст. головною умовою досягнення економічного успіху.

6) *Стратегії глобального рекрутування кращих студентів, викладачів, дослідників та адміністративного персоналу.* Специфікою діяльності УСК є рекрутування в усьому світі не тільки якісних студентських контингентів, але й застосування стратегії глобального рекрутингу топ-менеджерів. Дослідники цієї тенденції у розвитку менеджменту УСК стверджують, що у процесі творчої взаємодії кращих представників різних академічних традицій виникають якісно нові ідеї щодо розвитку та реформування навчального закладу. Особливо цінуються в нових амбіційних університетах фахівці, що мають досвід роботи у таких галузях, як патентоведення, міжнародне співробітництво та управління якістю.

Глобальний характер має в УСК і рекрутування академічного персоналу. Наприклад, у таких всесвітньо відомих вишах, як Лондонська школа економіки, Технологічний інститут м. Цюріха (Швейцарія), Університет Гонконгу іноземні фахівці складають понад 80 % академічного персоналу. У значній кількості британських університетів близько половини професорів – іноземці. Залучення провідних міжнародних фахівців є для амбіційних університетів, що хочуть швидко просунутися у глобальній академічній ієрархії, питанням престижу, що дозволить підняти статус навчального закладу [12, 13].

7) *Складність організаційної побудови,* пов'язана як з інтенсивністю наукових досліджень, так і з диверсифікацією освітніх потреб студентських контингентів. В рамках УСК створюється розгалужена система дослідницьких лабораторій, міждисциплінарних центрів, а також технологічна інфраструктура, що обслуговує наукові дослідження. Для управління науковою діяльністю відкриваються додаткові підрозділи, що займаються управлінням персоналом, патентоведенням, організацією зв'язків з урядовими структурами, моніторингом якості тощо.

Найбільші університетські наукові центри (наприклад, лабораторія Ю.О. Лоренса (E.O. Lawrence Laboratory) та радіаційна лабораторія (Radiation Laboratory) при Массачусетському технологічному інституті; лабораторія прикладної фізики при університеті Джона Хопкінса, Каліфорнійський інститут кількісних біомедичних досліджень (California Institute for Quantitative Biomedical Research) при університеті Берклі (Каліфорнія) тощо) перетворюються на автономні спеціалізовані структури, здатні самостійно забезпечити себе джерелами фінансування та у вирішальній мірі забезпечують його статус як УСК [10].

Відбуваються якісні зміни у структурі управлінської діяльності керівників УСК. Пріоритетну увагу вони вимушені приділяти саме питанням фандрайзингу, а не традиційним видам академічної діяльності.

8) *Глобальне партнерство.* УСК стають членами численних міжнародних професійних, а також міжурядових організацій та програм, що ініціюють і підтримують академічне партнерство, сприяють розвитку студентської та викладацької мобільності, інтернаціоналізації змісту освіти, здійснюють міжнародну експертну оцінку якості діяльності університетів. Найбільш відомими з університетських мереж, що об'єднують УСК з різних

геополітичних регіонів, є Асоціація університетів Тихоокеанського узбережжя (Association of Pacific Rim Universities), Університетська мобільність у країнах Азії та Тихоокеанського регіону (University Mobility in Asia and the Pacific), Всесвітня університетська мережа (Worldwide Universities Network), Глобальна університетська мережа за інновації (Global University Network for Innovation), Міжнародна мережа університетів (International Network of Universities). У європейському регіоні питаннями розвитку міжнародного співробітництва університетів опікуються такі мережі, як Coimbra Group, Europaeum, Compostela Group, Santander Group, UNICA, Utrecht Network та інші. Членські організації таких міжнародних структур отримують додаткові можливості для обміну інформацією, розвитку студентської та викладацької мобільності, доступу до ресурсів міжнародних інноваційних проєктів. Участь в них є обов'язковою складовою іміджу УСК.

Єдиним механізмом визначення статусу університету стали в сучасних умовах рейтинги. Особливості їх впливу на інституціональну, національну та наднаціональну освітню політику стали предметом численних досліджень як окремих науковців (Ф. Альтбах, Д. Ділл, С. Маргінсон, Е. Хейзлкорн та ін.), університетських дослідницьких центрів, так і міжнародних організацій, зокрема Асоціації європейських університетів, Міжнародної асоціації університетів, Організації економічного співробітництва та розвитку та ін.

Загальноприйнятою є точка зору, що перший національний рейтинг коледжів та університетів був проведений американською газетою *US News and World Report* (USNWR) у 1983 р. Однак, як доводять американські дослідники, абсолютно першим в історії світової вищої освіти був рейтинг, проведений у США у 1925 р. професором-хіміком Реймондом Х'юзом на замовлення Акредитаційної асоціації північного центру (North Central Accrediting Association). У процесі проведення рейтингу якість навчальних програм академічного рівня (graduate) визначалась на основі порівняльної оцінки репутації навчальних закладів (reputational ranking of the quality). Аналогічні рейтинги проводились у США і пізніше, у 1933, 1959, 1966 pp. [5].

Поява рейтингів ВНЗ у США пояснюється відсутністю чіткого контролю за діяльністю вищих навчальних закладів з боку держави, що зумовило їх велику кількість та різноманітність, а також конкурентну боротьбу за студентів. За умов неврегульованого та перенасиченого ринку вищої освіти в США публікація даних щодо репутації навчальних закладів слугувала інтересам споживачів освітніх послуг. У Європі та інших регіонах світу вищі навчальні заклади завжди були об'єктом ретельного контролю з боку держави. В університетській освіті Європи існував загальноприйнятий «золотий стандарт», що зумовлював дотримання жорстких вимог до якості академічної діяльності навчальних закладів, унеможлилював їх структурне різноманіття, значне кількісне зростання, а отже, і конкурентну боротьбу між ними.

В останній чверті XX ст. національні рейтинги вишів з'явилися і в інших країнах. Сьогодні вони існують у більш ніж у 45 країнах з усіх регіонів світу. Глобалізація освіти породила міжнародні рейтинги університетів, які з'явилися на початку XXI ст. Найбільш престижними з семи міжнародних рейтингів вважаються такі: 1) Академічний рейтинг світових університетів (Academic

Ranking of World Universities – ARWU), що проводиться Шанхайським університетом Дзіао Тонг (Jiao Tong University – SJT); 2) Всесвітній рейтинг університетів (World University Rankings) газети «The Times» – QS (додаток до неї, що висвітлює проблеми вищої освіти, зокрема проводить рейтинг – The Times Higher); 3) 100 кращих глобальних університетів (Top 100 Global Universities) американської газети «Newsweek»; 4) Вебометрікс (Webometrics), що проводиться Національним дослідницьким центром Cybermetrics Lab (CCHS) Іспанії.

Суб'єктами проведення рейтингів є: 1) академічні інституції, наприклад, університет Мельбурна або Шанхайський університет Дзіао Тонг; 2) громадські дослідні організації, наприклад, Центр розвитку вищої освіти в Німеччині або Національна академія наук США, Лабораторія «Cybermetrics в Іспанії»; 3) комерційні видання, зокрема, газети «Times» та «US News and World Report». Абсолютна більшість національних рейтингів, як вказують дослідники, здійснюється комерційними виданнями з метою надання суспільству в цілому і, передусім, майбутнім студентам, інформації щодо якості освітніх послуг. Варто однак усвідомлювати, що показники діяльності ВНЗ, покладені в основу різних рейтингів, та «відносна вартість» кожного з них у загальній сукупності показників суттєво відрізняються. Тому місце університету у різних рейтингах теж не є тотожним.

У міжнародній академічній громаді все більш активно стає дискусія щодо предмета виміру в рейтингах, їх об'єктивності та впливу на національну освітню політику і на діяльність навчальних закладів. Відбір індикаторів для порівняння є показником того, які саме аспекти діяльності університету визначають його статус, тобто є свідченням його світового класу. Далі порівнюємо індикатори, за якими визначаються університети світового класу у двох найбільш престижних рейтингах – SJT-ARWU та Times-QS. (Таблиці 1 та 2).

Таблиця 1.

Критерії та індикатори Академічного рейтингу світових університетів SJT-ARWU [9]

Критерії	Індикатори	Відносна вартість індикатора у рейтингу SJT-ARWU
Якість освіти	Кількість Нобелівських або Філдсівських лауреатів із числа випускників	10 %
Якість персоналу	Кількість Нобелівських або Філдсівських лауреатів серед персоналу	20 %
	Кількість активно цитованих учених у 21 широкій галузі знань	20 %
Результати досліджень	Кількість статей, надрукованих у журналах «Nature» та «Science»	20 %
	Кількість статей, включених до індексів цитованості з природничих та соціальних наук	20 %
Розмір закладу	Академічні результати відносно розміру закладу	10 %

Таблиця 2.

Індикатори Всесвітнього рейтингу університетів Times-QS [14]

Індикатори	Відносна вартість індикатора у рейтингу Times-QS
Оцінка колег з університетів інших країн	40 %
Оцінка роботодавців	10 %
Співвідношення кількості викладацького персоналу та студентів	20 %
Показник цитованості наукових робіт персоналу	20 %
Частка міжнародних студентів	5 %
Частка міжнародного персоналу	5 %

Як видно з таблиць, індикатори, що беруться до уваги при визначенні рейтингів університетів, суттєво відрізняються з точки зору методології порівняння навчальних закладів. Однак, в супереч усім сумнівам щодо об'єктивності рейтингів та підозрам у їх слугуванні інтересам національних університетів (у цьому особливо часто звинувачують рейтинги Times-QS), домінуючими характеристиками університету світового класу, безумовно, є міжнародно визнана якість персоналу та якість наукових досліджень.

Актуальним для все більшої кількості країн та навчальних закладів стає питання про шляхи досягнення рівня університету світового класу. Цікавим у цьому контексті є досвід Китаю, провідні університети якого зуміли протягом останніх десяти років увійти у «прем'єр-лігу» кращих вишів світу. Китайська освітня політика щодо розвитку вищої освіти є предметом пильної уваги провідних міжнародних аналітиків, які ретельно аналізують, наскільки виправданою є ставка уряду цієї країни на університетську науку та освіту у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. Згідно з висновками міжнародних експертів, провідними чинниками, що сприяли появі УСК у Китаї, стали такі:

1) ставка держави на побудову університетів світового класу як на пріоритетний засіб швидкого економічного та технологічного прогресу держави;

2) зміна пріоритетів державної освітньої політики: від тотального контролю та тотальної підтримки усіх закладів вищої освіти до децентралізації управління, часткової приватизації освітньої системи та диверсифікації фінансування. Новими стратегіями державної підтримки розвитку університетів стали: а) цільове інвестування кращих університетів, призначене для здійснення наукових досліджень, пов'язаних із пріоритетними інтересами розвитку нації; б) законодавча підтримка розвитку інтересу бізнесових структур до партнерства з університетами, спрямованого на розвиток наукового потенціалу вишів. З глобального спонсора закладів вищої освіти держава перетворюється на фасилітатора розвитку академічно-бізнесового партнерства;

3) зміна орієнтирів розвитку університетів: від обслуговування локальних (місцевих, регіональних, національних) потреб – до виходу на

міжнародні академічні та дослідницькі ринки; від орієнту на національні стандарти якості – до відповідності міжнародним стандартам;

4) перехід від егалітарних принципів, характерних для соціалістичної держави, до ринкових цінностей, які стали домінуючою основою академічного життя;

5) важливим критерієм прийому на роботу викладацького та адміністративного персоналу стала здатність до успішного фандрайзингу, що забезпечує успішність університету [11].

Суттєві зміни на краще, що вже відбулися в системі китайської вищої освіти, не убезпечують її від певних недоліків. Китайські науковці вбачають їх, перш за все, у відсутності достатньої свободи у здійсненні навчального процесу та наукових досліджень, у недостатньому розвитку творчого середовища. Як вважає віце-президент Пекінського університету Линь Дзіанхуа (Lin Jianhua), для таких змін потрібний час, і це не 10 років, а можливо одне, а то і два покоління [8].

Той факт, що освітня політика багатьох країн світу спрямована в сучасних умовах на досягнення їх вищими рівнями УСК, має, однак, не тільки прихильників. Як у європейських, так і в азіатських академічних колах існує досить відчутне негативне ставлення до нових пріоритетів. Вагомими аргументами опонентів гонити за статусом УСК є перетворення університету з академічної інституції на ринкову структуру, головним мотивом розвитку якої є підвищення своєї ієрархічної позиції в національних та міжнародних рейтингах. УСК перестають працювати на інтереси своєї держави, суспільства, громади: «публікація наукових досліджень в англomовних журналах є домінуючим критерієм їх успіху, що переважає все інше разом узятє» [4, 89]. Достатньо гострій критиці піддаються такі супутні тенденції, як американізація систем вищої освіти з поширенням притаманного для неї духу конкуренції, що є чужим для європейської та азіатської університетської культури; перетворення інтернаціоналізації університетів на їх реколонізацію, «глобальна гегемонізація» освітніми та управлінськими моделями, характерними для УСК, своєрідних національних освітніх культур інших регіонів світу; віддання пріоритету прикладним ринковоорієнтованим дослідженням над фундаментальними; зростання нерівномірності між рівнями фінансування закладів різних типів: разом з невеликою кількістю переможців у боротьбі за фінансування з'являється велика кількість «лузерів», які вимушені закривати потрібні для місцевої громади спеціальності, факультети, наукові лабораторії через недофінансування [4, 93].

Висновки. Побудова університету світового класу, безумовно, є досягненням не тільки конкретного навчального закладу, але й усієї нації, оскільки УСК як модель вищого навчального закладу відповідає глобальним тенденціям економічного розвитку, свідчить про глобальну конкурентоспроможність усієї нації. Однак прагнення до такого досягнення в національній освітній політиці вимагає врахування цілого ряду небезпек. По-перше, конкурентоспроможність системи вищої освіти є не тільки складовою конкурентоспроможності нації, але й зумовлена нею у вирішальній мірі. Тому без наявності в країні високорозвинених науково-дослідних центрів,

кваліфікованого персоналу, сучасних ІКТ, інноваційної управлінської культури на національному та регіональному рівнях, великих обсягів венчурного капіталу, сучасних транспортних мереж розпочинати безпосередню реалізацію проекту під назвою «Університет світового класу» навряд чи доцільно.

По-друге, необхідне дуже ретельне врахування регіонального соціально-економічного та культурного контексту існування навчального закладу, його потенціалу. На цьому наполягають експерти ОЕСР, представники східно-європейської освітньої спільноти при аналізі стану вищої освіти у нашому регіоні [1; 7]. Без ретельної контекстуалізації запозичення західних освітніх моделей може стати навіть контрпродуктивним фактором, що спричинить занепад національної освітньої системи.

Список використаних джерел:

1. Altbach P. The costs and benefits of world class universities // *Academe*. –January/February, 2004. Available at: <http://www.aaup.org/publications/Academe/2004/04jff/04jffaltb.htm>
2. Altbach, P.G., Peterson, P.M. *Higher Education in the New Century: Global Challenges and Innovative Ideas* / Altbach, P.G., Peterson, P.M. (eds.). – Rotterdam: Sense Publishers, 2007 – 197 p.
3. Arbo. P., Benneworth P. *Understanding the Regional Contribution of Higher Education Institutions*. Paris: OECD/IMHE. – 2006. – 24 p.
4. Deem R., Mok K.H., Lucas L. Transforming Higher Education in Whose Image? Exploring the Concept of the 'World-Class' University in Europe and Asia // *Higher Education Policy*. – 2008, Vol. 21. – P. 83–97.
5. Dill D.D. *Convergence and Diversity: The Role and Influence of University Rankings*. Keynote Address presented at the Consortium of Higher Education Researchers (CHER) 19th Annual Research Conference, 9 September 2006, University of Kassel, Germany. Available at: www.unc.edu/ppaq/docs/Kassel_Paper_Final_US.pdf
6. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The endless transition: a «triple helix» of university–industry–government relations // *Minerva*. – 1998, Vol. 36(3). – P. 203–208.
7. Kwiek M. Tertiary Education and Regional Economic Competitiveness and Innovation from a Central European Perspective // A presentation at the OECD Thematic Review seminar. – Budapest, December 1–2, 2008. – 10 p.
8. Lin J. Quoted by French H.W. China luring scholars to make university great // *New York Times*. – 28 October, 2005.
9. Liu N.C., Cheng Y. Academic ranking of World Universities: Methodologies and problems. Available at: <http://www.arwu.org/rank/file/ARWU-M&P.pdf>
10. Ma W. The University of California at Berkeley: An Emerging Global Research University // *Higher Education Policy* – 2008, Vol. 21. – P. 65–81.
11. Mohrman K. The Emerging Global Model with Chinese Characteristics // *Higher Education Policy*. – 2008. Vol. 21, P. 29–48.
12. Mohrman K., Ma W., Baker D. The Research University in Transition: The Emerging Global Model // *Higher Education Policy*. – 2008, Vol. 21. – P. 5–27.
13. Putting the World into World Class Education. An international strategy for education, skills and children's services. – DfES, 2004. Available at: www.globalgateway.org.uk/Default.aspx?page=624
14. World University Rankings// *The Times Higher*, 9 November 2007. Available at: <http://www.timeshighereducation.co.uk/>